

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

УДК 37.013.42

Н. В. Байдюк

ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ ЗНАТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасне розуміння гендерних відносин як багаторівневої, організованої системи взаємодії представників певної статі, що формується у процесі гендерної соціалізації під впливом різноманітних соціальних інститутів, демонструє незаперечність зв'язку із сферою професійної діяльності фахівця соціальної сфери. Оптимальна форма гендерної взаємодії – гармонійні гендерні відносини, засновані на принципах справедливості, егалітаризму, партнерства, які характеризуються наявністю рівних можливостей для чоловіків та жінок, узгодженням інтересів, відсутністю проявів насильства та конфліктів.

Формування гармонійної гендерної взаємодії у середовищі молоді є провідним завданням гендерної освіти та гендерного виховання, що зумовлює необхідність професійної підготовки фахівців з гендерної проблематики, якими, відповідно до покладених професійних обов'язків – всебічно сприяти процесу соціалізації та розвитку особистості, виступають соціальні працівники та соціальні педагоги.

Теоретичні основи гармонізації гендерних взаємовідносин розроблені у працях Т. Берсенєвої, С. Ісанбаєвої, Н. Коростильової, Н. Сабліної та ін. Методологію застосування гендерного підходу у практичній діяльності соціальних працівників та соціальних педагогів активно розробляють С. Агуліна, О. Болотська, О. Лещенко, Н. Маркова, С. Матюшкова, О. Мудрик, О. Остапчук, О. Смірнова, В. Сорочинська, О. Студьонова, Л. Харченко, М. Фірсов, К. Фофанова, О. Ярская-Смірнова, Л. Яценко. Проблема запровадження гендерної складової у процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є об'єктом наукового пошуку О. Білої, В. Васильєвої, Т. Голованової, С. Гришак, С. Макаренко, Л. Міщик, О. Остапчук.

Однак, інтеграція гендерних знань, як невід'ємна складова професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів до побудови гармонійних гендерних взаємовідносин у молодіжному середовищі, не знайшла свого висвітлення у науковій літературі.

Мета нашої статті: проаналізувати шляхи інтеграції гендерних знань у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників

та соціальних педагогів з метою формування готовності до гармонізації гендерних взаємовідносин у молодіжному середовищі.

Інтеграція гендерного підходу у підготовку фахівців соціальної сфери забезпечує орієнтацію на рівні можливості у самореалізації та оволодінні позитивними соціальними ролями, забезпечує паритет у гендерних взаємовідносинах, пом'якшує гендерні стереотипи, попереджає труднощі та негативні соціальні явища. Професійна діяльність фахівця у напрямку гармонізації гендерних взаємовідносин спрямована на вивчення особливостей та проблемних аспектів у окремо взятому колективі та суспільстві; прогнозування власної діяльності та проектування просвітницьких заходів, спрямованих на нейтралізацію гендерних стереотипів та побудову партнерської моделі гендерних взаємин; організацію гендерно-узгодженого спілкування на принципах толерантності і партнерства; надання молоді допомоги у самовизначенні, саморозвитку та самореалізації незалежно від гендерних стереотипів [1, с. 9-10].

Гендерний підхід у соціальній роботі та соціальній педагогіці проявляється у спеціальній організації діяльності, що спрямована на надання допомоги особі у процесі соціалізації з урахуванням притаманних індивідуальних особливостей за ознакою статі та гендерної індивідуальності [2, с. 215-216].

Гендерна підготовка спеціалістів передбачає формування гендерної компетентності, що включає накопичення нових знань, готовність до різних видів допомоги представникам обох статей в продуктивному виконанні гендерних ролей. Підготувати майбутніх фахівців соціальної сфери до гармонізації гендерних взаємин у молодіжному середовищі означає змоделювати, методично забезпечити й реалізувати педагогічні умови, мета яких – формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців, здатних успішно вирішувати і попереджати проблеми та конфлікти, що виникають у сфері гендерних відносин молоді.

Пропонуємо більш детально розглянути одну з умов ефективної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до побудови гармонійних гендерних взаємин у молодіжному середовищі – інтеграцію гендерних знань, акцентованих на соціально-педагогічних аспектах сучасної системи гендерних відносин. Запровадження даної умови передбачає формування обізнаності із специфікою гендерних відносин у молодіжному середовищі і здійснюється шляхом доповнення гендерною тематикою базових курсів та передбачає окремий спеціалізований курс.

Далі наведено огляд навчального матеріалу, який може бути включено у нормативні навчальні дисципліни професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Історія України містить гендерний компонент, спрямований на розкриття місця і ролі жінки та чоловіка у історичному процесі, формування уявлення про національну історію, що творилася обома

статтями. Для кращого усвідомлення гендерної проблематики слід розглянути історію жіночого руху в Україні, здійснити порівняльний аналіз політичної участі жінок та чоловіків у історичному та сучасному контексті, проаналізувати етнічні особливості гендерних відносин на різних історичних етапах.

Історія української культури. Уваги заслуговують особливості української ментальності, де сильним є жіночий початок, повага до жінки у сімейних відносинах, значна роль у вихованні дітей та розв'язанні проблем духовного і соціально-економічного порядку.

Філософія надає можливість знайомитися з основними теоріями гендеру, системою гендерних взаємин у суспільстві. Зміст навчального матеріалу спрямовується на формування уявлення про такі моральні цінності як толерантність, партнерство, гармонія, егалітаризм.

Аналізуючи навчальні програми з соціологічних дисциплін, зазначимо, що даний курс містить значні можливості висвітлення гендерної проблематики: розкриття змісту гендерної стратифікації та гендерних відносин як різновиду соціальних відносин, аналіз соціального статусу жінок і чоловіків, гендерні проблеми у сімейних та професійних взаєминах. Важливе місце посідає методологія гендерного аналізу, що надає можливість спостерігати за соціальною реальністю, формує уміння застосовувати методику соціологічного дослідження з метою вивчення особливостей гендерної соціалізації.

Вивчаючи правові дисципліни, необхідно наголошувати, що досягнення гендерної рівності є невід'ємною складовою формування правовою держави і громадянського суспільства в Україні. Доцільним є висвітлення гендерного компоненту у міжнародному законодавстві, що становить правову платформу реалізації ідеї гендерної рівності. У контексті професійної діяльності фахівця соціальної сфери права жінок найчастіше пов'язані з правами дітей, захистом у ситуаціях домашнього насильства, незаконного звільнення тощо. Однак, слід звернути увагу на те, що на практиці часто ігноруються проблеми застосування прав батьків-чоловіків.

Загальна психологія розкриває гендерні відмінності когнітивних та емоційних процесів, формує уявлення про гендерну самосвідомість та гендерну ідентичність, звертає увагу на гендерні особливості спілкування, міжособистісних, міжгрупових та внутрішньогрупових стосунків. Гендерну психологію слід характеризувати як дослідження, спрямовані на пошук психологічної схожості чоловіків і жінок, розробку продуктивних стратегій подолання традиційних гендерних стереотипів та побудову гармонійних міжстатевих взаємовідносин, заснованих на цінностях партнерства та взаємозамінності ролей.

Соціальна статистика покликана розкрити систему показників гендерної статистики та ознайомити із статистичними даними щодо становища жінок і чоловіків в Україні: демографічні показники співвідношення статей, охорона здоров'я (захворюваність населення за класами хвороб, ВІЛ-інфіковані та хворі на СНІД), освіта (співвіднесення

жінок і чоловіків, які навчаються у навчальних закладах, гендерний розподіл студентів за галузями знань), зайнятість та безробіття (рівень безробіття жінок та чоловіків за віковими групами, співвіднесення заробітної плати жінок до заробітної плати чоловіків), правопорушення (статеві-віковий розподіл засуджених осіб, гендерний склад потерпілих від злочинів). Дані гендерної статистики є вкрай важливими для подальшого запровадження гендерної складової у цикл дисциплін професійного спрямування, оскільки визначають соціальні проблеми статей і становлять основу для формування соціальної політики та соціального захисту населення, а отже – визначають пріоритети соціальної роботи та напрями діяльності фахівців. Дані гендерної статистики дозволять підготувати студентів до гендерного аналізу соціальних проблем.

Навчальні дисципліни професійного спрямування покликані звернути увагу на тенденцію до різкого скорочення зайнятості жінок, надання соціальних гарантій захисту від безпідставного звільнення, додаткові заходи охорони материнства і дитинства, адресну допомогу сім'ям, квотування робочих місць для жінок, вдосконалення їх професійного і кваліфікаційного рівнів, статево диференціацію девіантної поведінки тощо.

Запропонований курс „Гендерні аспекти в науці і освіті” спрямований на формування готовності майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів до гармонізації гендерних відносин у сучасному соціумі, вироблення установки на гендерну толерантність, партнерство та егалітаризм як основні умови гармонізації гендерних відносин. Завдання вивчення дисципліни – інтеграція гендерних знань у процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, формування досвіду гармонійної гендерної взаємодії на засадах егалітаризму, толерантності та партнерства; розвиток гендерно-узгодженого спілкування; розвиток уміння застосовувати гендерний підхід при аналізі соціально-педагогічних аспектів гендерних взаємин та технології конструювання партнерської моделі гендерних відносин; залучення студентів до активної позааудиторної діяльності у центрі гендерної освіти, розробки та реалізації соціальних проектів тощо.

Тематика курсу дає можливість ознайомитися з основними теоріями гендеру, гендерною соціалізацією та становленням гендерної ідентичності особистості, особливостями соціального становища чоловіків та жінок у сучасному світі, політико-правовим аспектом гендерних відносин, особливостями гендерних відносин у сім'ї та професійній сфері, деструктивними явищами у сфері гендерних взаємин, гендерною педагогікою як новою технологією в освіті, гендерним підходом у соціальній педагогіці та соціальній роботі. У процесі вивчення курсу молоді фахівці досліджують гендерні відносини у молодіжному середовищі, вплив засобів масової інформації на гендерну свідомість, шляхи подолання патріархальних гендерних стереотипів, методи формування гендерної культури молоді.

Згідно з навчальним планом курс вивчається в обсязі 108 годин. Для стаціонарної форми навчання на аудиторні заняття відведено 48 годин. З них: лекції – 24 години, семінарські заняття – 24 години. Самостійна робота – 60 годин. Вивчення триває один семестр. Робоча програма розрахована на студентів 3-го курсу денної та заочної форми навчання спеціальностей „Соціальна педагогіка”, „Соціальна робота” освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”. Програма побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих закладах освіти.

Необхідні знання та навички студенти опановують шляхом проведення інтерактивних занять, міні-лекцій, використання електронних презентацій, показу відео-матеріалів, участі у соціальних проєктах, а також самостійної роботи (дослідницькі міні-групи, вивчення наукової літератури). Активні навчальні лекції містять елементи дискусії, аналіз конкретних життєвих ситуацій, різноманітні ілюстративні матеріали: відеороліки, фрагменти кінофільмів, зображення основних тез на фліп-чаті, комп'ютерні презентації в PowerPoint.

Завдання здебільшого виконуються у малих групах, що сприяє більш глибокому зануренню студентів у навчальний матеріал та виробленню навичок колективної співпраці. Виконання колективних завдань (розробка уроків гендерної рівності, підготовка соціальних проєктів) сприяє процесу обміну інформацією, виявляє різні точки зору, актуалізує особистий досвід студентів, підтримує активність, дає можливість поєднати теорію та практику, сприяє взаєморозумінню, заохочує до творчості та самостійності. Робота у малих групах будується за принципами діалогічної взаємодії, співробітництва та кооперації, активно-рольової діяльності, тренінгової організації навчання. Передбачено проведення занять у формі наукових конференцій, де кожен студент виступає з доповіддю у формі тез, виступ супроводжується електронною презентацією. Зміст і рівень виконання роботи обговорюються в аудиторії всією групою. Підготовка електронних презентацій досліджуваних матеріалів сприяє виробленню навичок самостійної роботи, формує вміння виокремлювати головне та другорядне, класифікувати явища та фактори, розвиває здатність бачити причинно-наслідкові зв'язки.

Доцільним є використання:

- ілюстративного матеріалу (приклади сексизму у рекламі, стереотипні зображення жінок і чоловіків у друкованих засобах масової інформації, зразки карикатурних зображень гендерних відносин, зразки вітчизняної та зарубіжної соціальної реклами тощо);

- Internet-технологій (детальне вивчення офіційних сайтів організацій і установ, що здійснюють діяльність у сфері забезпечення гендерної рівності: Міжнародний жіночий правозахисний центр „Ла-Страда – Україна”, ПРООН „Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні”, Музей історії жіноцтва, жіночого і гендерного руху тощо);

- відео-лекторіїв (перегляд та обговорення відео матеріалів ПРООН „Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні”, соціальних відеороликів, що були створені учасниками Gender-camp (Україна, 2011 рік), художніх фільмів з гендерної проблематики);

- розробка міні-проектів по формуванню гендерної культури суспільства (вуличні акції, проведення Дня батька, робота Клубу жіночого лідерства та Школи рівних можливостей).

Інтеграція гендерних знань у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів сформує уявлення про гендерні відносини як соціальний конструкт, що піддається зміні у напрямку гармонізації, інформаційну базу соціально-педагогічних проблем, що стосуються гендерних відносин та пропозицій щодо їх розв’язання; ознайомить з державною стратегією гендерної політики, нормативно-правовим забезпеченням та основними світовими тенденціями у даній сфері; забезпечить чітке розуміння специфіки гендерних взаємин молоді та знання факторів, що сприяють їх гармонізації.

Перспективним є подальше вивчення застосування інтерактивних методів навчання, що включають в себе різноманітні ситуації, рольові ігри, вправи, експерименти та творчі проєктивні завдання. Саме це дозволить студентам перейти від пасивного засвоєння знань до активної участі у процесі пізнання та ефективного застосування отриманих знань у практичній діяльності з метою гармонізації гендерних взаємин у молодіжному середовищі.

Список використаної літератури

1. **Маркова Н. В.** Педагогічні засади діяльності соціального педагога з формування гендерної культури старшокласників : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.05 – соціальна педагогіка / Н. В. Маркова. – Луганськ, 2010 – 22 с. 2. **Агулина С. В.** Теоретические основы гендерного подхода в социальной педагогике / С. В. Агулина // Вестник Ставропольского государственного университета: серия „Педагогические науки” – 2010 – №71 – С. 210–219. 3. **Гендерні стандарти сучасної освіти** : збірка рекомендацій у 2-х частинах / за ред. О. М. Кікінеджи, В. С. Власова, Л. Б. Магдюк, Т. В. Ладиченко. – Київ, ПРООН, 2011 – ч. I – 330 с. 4. **Міщик Л. І.** Формування гендерної рівності майбутніх соціальних педагогів в умовах соціального партнерства „Факультет – громадська організація” / В. В. Васильєва, Т. П. Голованова, Л. І. Міщик – Запоріжжя : Просвіта, 2006. – 220 с. 5. **Социальная политика и социальная работа** : гендерные аспекты: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. Е. Р. Ярской-Смирновой. – М. : „Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – 292 с.

Байдюк Н. В. Інтеграція гендерних знань як невід’ємна складова професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів до гармонізації гендерних взаємовідносин у молодіжному середовищі

У статті розкрито шляхи інтеграції гендерних знань у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів з метою формування готовності до гармонізації гендерних відносин у молодіжному середовищі. Увагу приділено включенню гендерного компонента у нормативні навчальні дисципліни професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери та особливостям запровадження спеціалізованого навчального курсу „Гендерні аспекти у науці та освіті”.

Ключові слова: гендерні відносини, гендерна освіта, гендерний підхід, професійна підготовка, соціальна робота.

Байдюк Н. В. Интеграция гендерных знаний как неотъемлемая составляющая профессиональной подготовки будущих социальных работников и социальных педагогов к гармонизации гендерных отношений в молодежной среде

Статья раскрывает пути интеграции гендерных знаний в процесс профессиональной подготовки будущих социальных работников и социальных педагогов с целью формирования готовности к гармонизации гендерных отношений в молодежной среде. Внимание уделено включению гендерного компонента в нормативные учебные дисциплины подготовки будущих специалистов социальной сферы и особенностям внедрения специализированного учебного курса „Гендерные аспекты в науке и образовании”.

Ключевые слова: гендерные отношения, гендерное образование, гендерный подход, профессиональная подготовка, социальная работа.

Bayduk N. V. The Gender Knowledge Integration as Inalienable Constituent of Future Social Workers and Social Teachers’ Professional Training to Harmonization of Gender Relations Within Youth Environment

The article highlights the ways of gender knowledge integration into the process of future social workers and social teachers’ professional training with the purpose of readiness to harmonization of gender relations formation within youth environment. The author suggests gender component inclusion to the educational subjects of future social workers training and describes the peculiarities of special course „Gender aspects in science and education” introduction.

Key words: gender relationship, gender education, gender approach, professional training, social work.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 29.03.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Н. В. Маркова